

RAAP-RAPPORT 1610

Plangebieden Marktpromenade en Het Meuke te Haaksbergen

Gemeente Haaksbergen

**Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek
en veldtoetsing**

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Haaksbergen

Titel: Plangebieden Marktpromenade en Het Meuke te Haaksbergen, gemeente Haaksbergen;
archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en veldtoetsing

Status: eindversie

Datum: oktober 2007

Auteur: *H. Ringenier*

Projectcode: HAME

Bestandsnaam: RA1610-HAME.qxd

Projectleider: H. Ringenier

Projectmedewerkers: niet van toepassing

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 24841

Autorisatie: drs. H.B.G. Scholte Lubberink

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 0294-491 500

Leeuwendeldseweg 5b

telefax: 0294-491 519

1382 LV Weesp

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 5069

1380 GB Weesp

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2007

RAAP Archeologisch adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Haaksbergen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in augustus 2007 een bureauonderzoek en een veldtoetsing uitgevoerd in verband met de voorgenomen herinrichting van de plangebieden Marktpromenade en Het Meuke te Haaksbergen. Het onderzoek richtte zich met name op locaties waar nieuwbouw is gepland. Het doel van het onderzoek was het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor de plangebieden, op basis waarvan adviezen over een vervolgtraject gegeven zullen worden.

De plangebieden liggen geomorfologisch gezien in een landschappelijke zone die voornamelijk is gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Het betreft door het landijs meegevoerd materiaal, dat bekend staat als grondmorene, en een door het landijs geërodeerde hoogte, een zogenaamde vereffeningsrest-glooiing. In beide gevallen zijn deze landschappelijke eenheden bedekt met een pakket dekzand. De bodemtypen in de (onbebouwde delen van de) plangebieden bestaan waarschijnlijk uit hoge enkeerdgronden en beekeerdgronden.

De oorsprong van Haaksbergen wordt vermoed in de Vroege Middeleeuwen. De nederzetting lag langs de Buurserbeek, waarvan wordt aangenomen dat deze tot omstreeks 1400 ongeveer evenwijdig aan de huidige Von Heijdenstraat en ten noorden van Het Meuke moet hebben gelopen. De eerste historische vermelding van Haaksbergen stamt mogelijk uit 1188.

Naast de historische informatie geeft de naamgeving van de boerderijen in de directe omgeving van de Haaksbergen eveneens een mogelijke aanwijzing omtrent de ouderdom van het dorp. Een aantal van deze boerderijen heeft de uitgang -ing. Het gaat om de boerderijen Edelering, Salemering, Reyning, Lutlike Noirding en Brocking. Verondersteld wordt dat boerderijnamen bestaande uit een persoonsnaam en het achtervoegsel -ing/-ink uit de 12e of de 13e eeuw stammen. De voorgangers van deze historisch bekende boerderijen zijn soms archeologisch te traceren tot in de 9e of de 10e eeuw.

De bekende archeologische resten uit de plangebieden dateren voornamelijk uit de Late Middeleeuwen. Opgravingen in de St. Pancratiuskerk hebben aangetoond dat de eerste stenen fase van deze kerk mogelijk in de tweede helft van de 11e eeuw is te plaatsen. De overige vondsten zijn dateren vooral in de periode van de 13e tot en met de 15e eeuw.

De veldtoetsing die in de plangebieden is uitgevoerd, heeft geen archeologische aanwijzingen opgeleverd die het ontstaan van Haaksbergen in de Vroege Middeleeuwen bevestigen. Wel is uit de boringen een beeld verkregen van de landschappelijke situatie. De aanwezigheid van de in de historische bronnen vermelde Buurserbeek is zeer waarschijnlijk aangetoond. Eveneens is gebleken dat het landschap wordt gekenmerkt door het voorkomen van intacte, ongestoorde delen en zones die als verspoeld zijn aangemerkt. De landschappelijke situatie in ogenschouw nemend zou bewoning in de Vroege Middeleeuwen mogelijk kunnen zijn geweest op de niet verstoorde delen van het landschap. Deze landschappelijk gave zones moeten worden gezocht in plangebied Marktpromenade. In plangebied Het Meuke is slechts een verspoeld dekzandlandschap aangetroffen.

Concluderend kan gesteld worden dat binnen het plangebied Marktpromenade landschappelijke zones aanwezig zijn, waar bewoning uit de Vroege Middeleeuwen mogelijk kan zijn geweest. De weinige archeologische gegevens die bekend zijn, wijzen daar echter niet op. Deze gegevens, in combinatie met de historische informatie, tonen wel aan dat er wel rekening moet worden gehouden met resten van bewoning uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd alsmede met de aanwezigheid van de Buurserbeek.

Aanbevolen wordt om op de locaties in plangebied Marktpromenade waar nieuwbouw gerealiseerd gaat worden, een inventariserend archeologisch onderzoek in de vorm van zoek sleuven te laten uitvoeren. Een dergelijk onderzoek dient ertoe om de veronderstelde archeologische resten op te sporen en, indien mogelijk, een eerste indruk geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

Op grond van het ontbreken van (duidelijke) aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten wordt ten aanzien van plangebied Het Meuke geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Inhoud

3	Samenvatting
6	1 Inleiding
	1.1 Kader en doelstelling
	1.2 Plangebieden
	1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen
9	2 Bureauonderzoek
	2.1 Methoden
	2.2 Resultaten bureauonderzoek
	2.3 Voorgenomen inrichting
16	3 Veldtoetsing
	3.1 Methoden
	3.2 Resultaten veldtoetsing Marktpromenade
	3.3 Resultaten veldtoetsing Het Meuke
18	4 Interpretatie
20	5 Conclusies en aanbevelingen
	5.1 Conclusies
	5.2 Aanbevelingen
22	Literatuur
22	Verklarende woordenlijst
23	Overzicht van figuren en tabellen

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de gemeente Haaksbergen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in augustus 2007 een bureauonderzoek en een veldtoetsing uitgevoerd in verband met de voorgenomen herinrichting van de plangebieden Marktpromenade en Het Meuke te Haaksbergen. In het kader van deze herinrichting dienen aanpassingen van de openbare ruimte plaats te vinden. Bovendien zal binnen de plangebieden nieuwbouw gerealiseerd worden. Onderhavig onderzoek richtte zich met name op de locaties waar de nieuwbouw is gepland. De bodemingrepen in de openbare ruimte zijn dermate beperkt dat eventuele archeologische resten hierdoor niet beschadigd of vernietigd worden.

Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de nieuwbouw zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van eventuele archeologische resten. Doel van dit onderzoek was het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor de plangebieden, op basis waarvan adviezen worden gegeven.

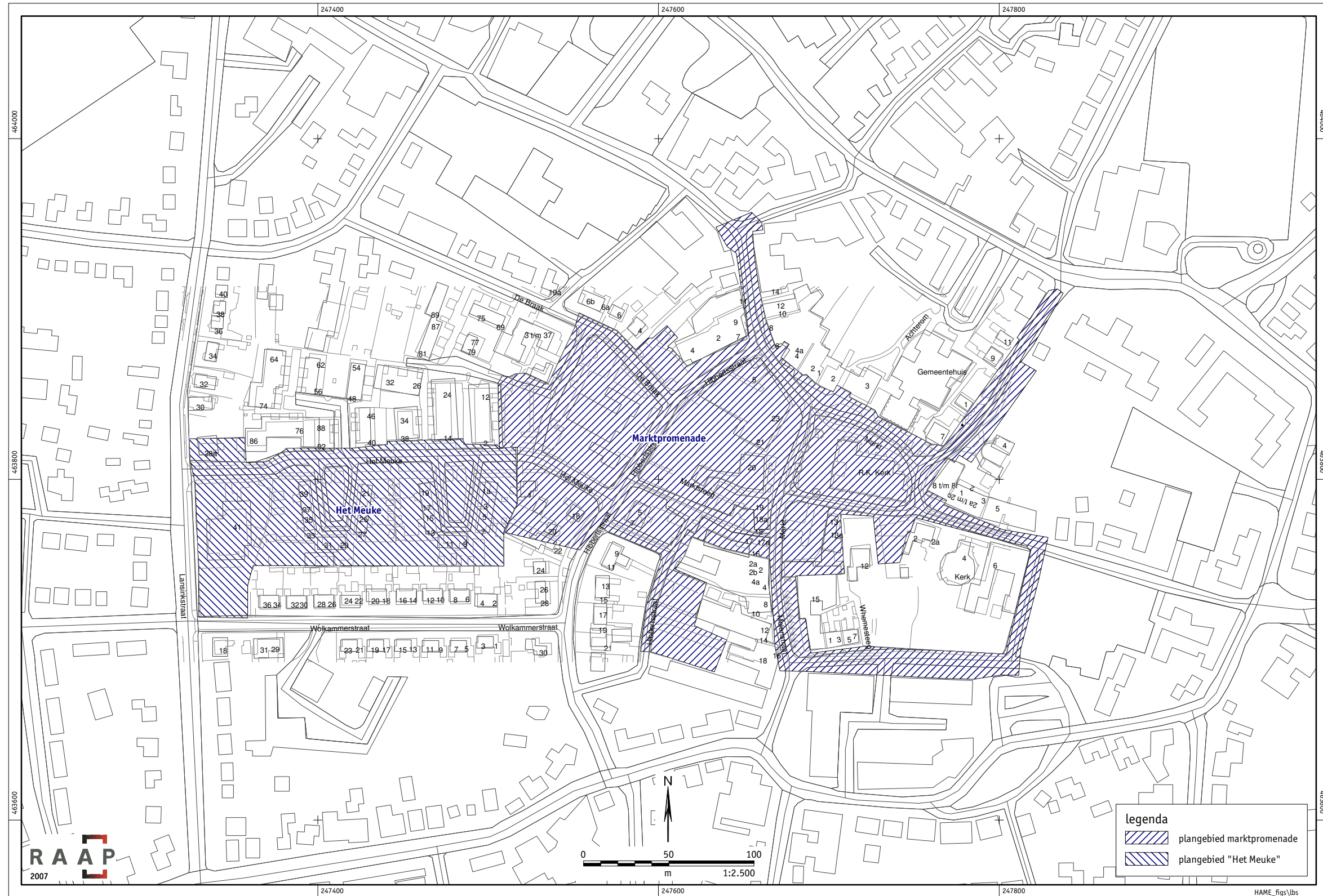
1.2 Plangebieden

Plangebied Marktpromenade (ca. 3,5 ha) beslaat een groot deel van het centrum van Haaksbergen (figuur 1). Het plangebied staat afgebeeld op het kaartblad 34E van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 247.650/463.800

Plangebied Het Meuke (ca. 1,4 ha) grenst direct aan de westzijde van plangebied Marktpromenade (figuur 1). Het plangebied staat afgebeeld op het kaartblad 34E van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 247.425/463.77500.

1.3 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het veldonderzoek diende om de archeologische verwachting te toetsen die op basis van het bureauonderzoek was opgesteld. Dit onderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Neder-

Figuur 1. De ligging van de plangebieden.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

landse Archeologie (KNA) en die valt onder de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in deze notitie beschreven (zie verklarende woordenlijst).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Bij het bureauonderzoek zijn diverse landschappelijke en archeologische gegevens uit de plangebieden en de directe omgeving geïventariseerd en bestudeerd. De resultaten van het bureauonderzoek zijn gebruikt voor het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het gebied. Op deze verwachting wordt eventueel vervolgonderzoek in het veld gebaseerd. Tijdens het bureauonderzoek zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- het bestuderen van bodem-, geomorfologische, hoogtelijnen-, historische en topografische kaarten;
- het inventariseren van de archeologische gegevens uit het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) die zijn opgenomen in het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM);
- het bestuderen van archeologische kaarten zoals de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden) en de AMK (Archeologische Monumentenkaart);
- het bestuderen van literatuur met betrekking tot de plangebieden.

Een goed inzicht in de landschappelijke kenmerken van een gebied vormt de basis van elk gebiedsgericht archeologisch onderzoek. Op basis hiervan kunnen uitspraken worden gedaan over de genese van het landschap, de bodemopbouw en de ligging en stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische vindplaatsen kunnen zijn ingebed. Op basis van bestudering van luchtfoto's kunnen natuurlijke elementen zoals (voormalige) meanders en beeklopen, maar ook oude perceelsindelingen en voormalige wegen worden aangetoond. Ook topografische en kadasterkaarten zijn vaak een belangrijke bron van informatie met betrekking tot het gebruik van het landschap in historische tijd. Door het kaartmateriaal onderling te combineren kan aanvullende informatie worden verkregen over verstoringen van de bodem in de plangebieden.

2.2 Resultaten bureauonderzoek

Geomorfologie en bodem

Geomorfologisch gezien ligt Haaksbergen in een landschappelijke zone die voornamelijk is gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Het gaat om door het landijs meegevoerd materiaal, dat bekend staat als grondmorene, en om een door het landijs geërodeerde hoogte, een zogenaamde vereffeningsrest-glooiing. In beide gevallen zijn deze landschappelijke eenheden bedekt met een pakket dekzand dat wordt gekenmerkt door het voorkomen van lichte welvingen.

De bebouwde kom van Haaksbergen is een ongekarteerd gebied op de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Op grond van de aangrenzende bodemtypen kan worden aangenomen dat de bodem in de (onbebouwde delen van de) plangebieden waarschijnlijk bestaat uit hoge enkeerdgronden en beekerdgronden.

Hoge enkeerdgronden kenmerken zich door een humushoudende bovengrond of plaggendek dikker dan 50 cm. Veelal liggen ze op de hogere delen van het landschap. Deze enkeerdgronden dateren uit de Nieuwe tijd en zijn ontstaan door de toepassing van pluggenbemesting. Eeuwenlang werd de vruchtbaarheid van de akkers op de essen op peil gehouden door deze te bemesten met potstalmest, een mengsel van mest en pluggen afkomstig van heidevelden en uit beekdalen. Het opbrengen van potstalmest leidde tot het ontstaan van dikke humeuze lagen of plaggendecken en een sterke ophoging van de essen.

In de lagere delen van het landschap hebben zich beekerdgronden gevormd. Dergelijke bodems zijn onder natte tot zeer natte omstandigheden gevormd. Het zijn bodems met een 10 tot 30 cm dikke, donker gekleurde, humeuze en vaak kleiige of sterk lemige bovengrond (minerale eerdlaag of A-horizont) of bouwvoor (Ap-horizont) die in de regel rechtstreeks op het moedermateriaal (C-horizont) rust. Als gevolg van hoge grondwaterstanden is de C-horizont vaak rijk aan ijzerconcreties en/of roestvlekken.

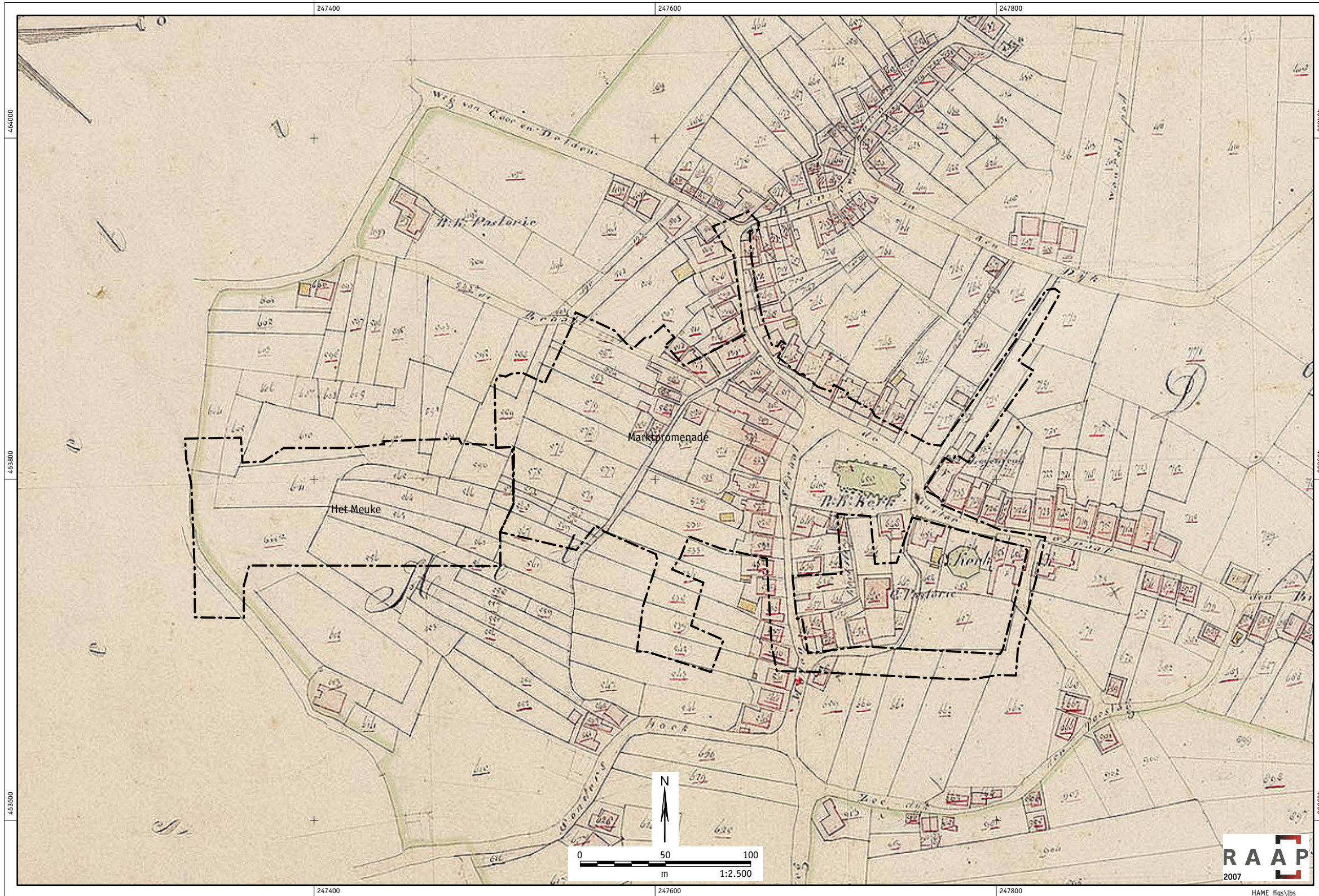
Historie

De geschiedenis van Haaksbergen wordt in verschillende publicaties uitvoerig behandeld. Hier wordt volstaan met een beknopt historisch overzicht (voornamelijk ontleend aan Ten Asbroek e.a., 1975/1976 en Ten Asbroek, 1988).

De oorsprong van Haaksbergen wordt vermoed in de Karolingische tijd. Rond het jaar 1000 zou de houten kerk van deze agrarische nederzetting zijn vervangen door een stenen godshuis. Deze kerk bevond zich op het terrein van de Hof van Haaksbergen; kerk en hof vormden het centrum van het dorp. De prille nederzetting lag aan de Buurserbeek, waarvan wordt aangenomen dat deze tot omstreeks 1400 ongeveer evenwijdig aan de huidige Von Heijdenstraat en ten noorden van Het Meuke liep. Nadien werd de loop van deze beek verlegd.

De eerste bekende naamsvermelding van Haaksbergen komt van een goederenlijst van de heer van Diepenheim. De oudste delen van deze lijst dateren uit 1188, maar of de vermelding van de parochie Haaksbergen ook tot dat jaar teruggaat, is zeer onzeker (Smit, 1971). Wel zeker is dat in de loop van de 13e eeuw aan de noordzijde van het dorp het kasteel de Blankenburg verrijst. De exacte locatie van het kasteel is vooralsnog onduidelijk. Op de veronderstelde locatie werden tijdens opgravingen geen resten van de borg aangetroffen; de sporen die ter plaatse werden vastgesteld, wijzen wel op bewoning vanaf de 13e eeuw. Deze bewoning kan waarschijnlijk gezien worden als de eerste bescheiden uitbreiding van de nederzetting.

Verdere uitbreiding vond in de daaropvolgende eeuwen plaats in de richting van de huidige Spoorstraat en de Von Heijdenstraat, de Blankenburgstraat en de Molen-

Figuur 2. Plangebieden geprojecteerd op de kadastrale kaart ca. 1832 (bron; www.dewoonomgeving.nl).

straat. De vergroting van het woongebied leidde echter niet tot een aanzienlijke groei van Haaksbergen. De beperkte groei blijkt ook uit historische kaarten uit de 18e en de 19e eeuw (figuur 2). Pas vanaf het midden van de 19e eeuw, met de ontwikkeling van de Twentse textielindustrie, veranderde het kleinschalige karakter van het dorp.

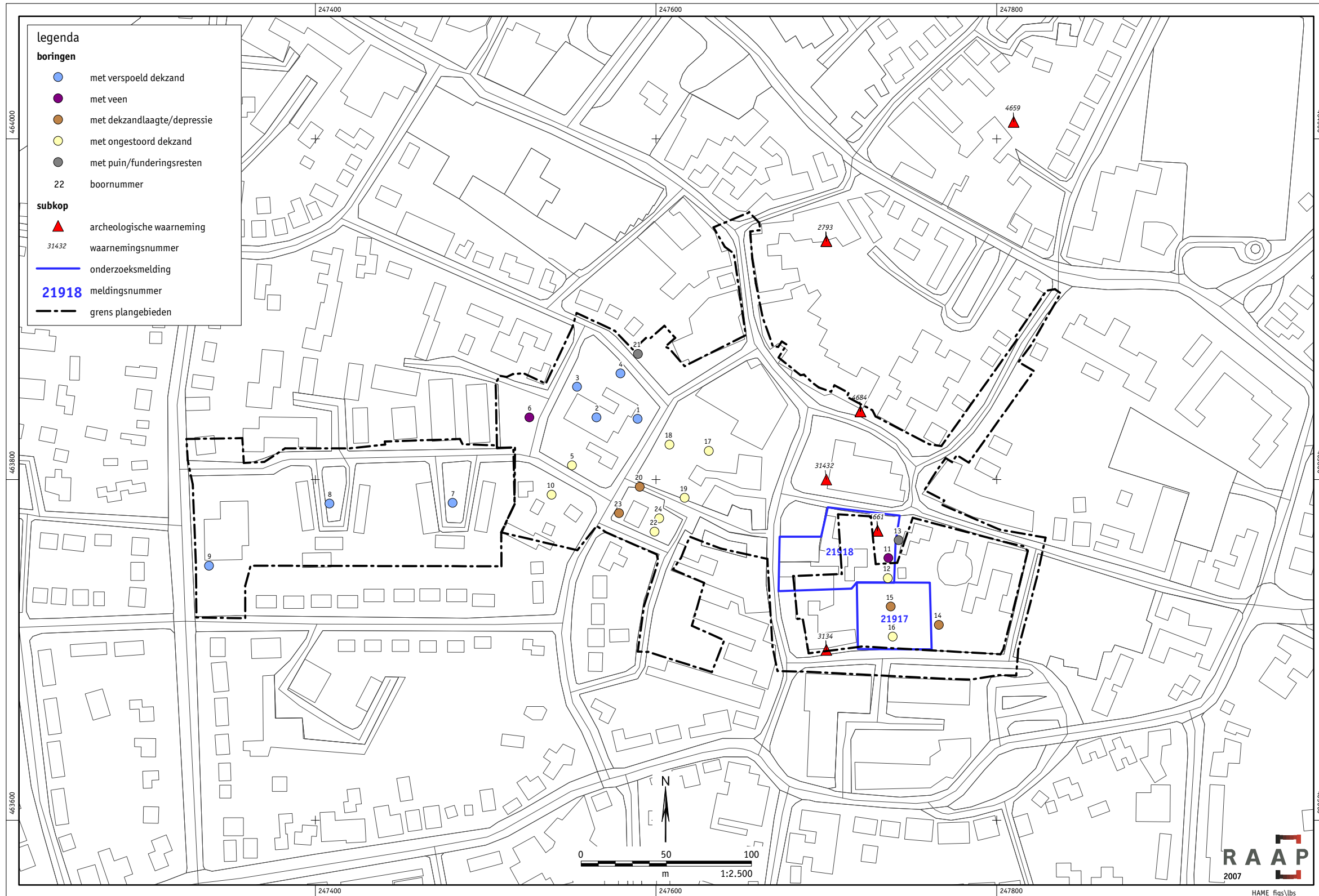
Een mogelijke aanwijzing omtrent de ouderdom van het dorp is de naamgeving van de boerderijen in de directe omgeving (Van Beek & Keunen, 2006). Op de Historische kaart van Twente staat in de marke Hones, waar ook het dorp Haaksbergen bij inbegrepen was, een aantal erven aangegeven die in een bron uit 1475 vermeld worden (Engelbertink e.a., 1991): Edelering, Salemering, Reyning, Luttike Noirding en Brocking. De eerste drie van bovengenoemde boerderijen komen ook al voor in bronnen uit de late 13e en/of vroege 14e eeuw. Bovendien staan zowel Edelering en Salemering vermeld op de goederenlijst uit 1188, waarvan de betrouwbaarheid ter discussie staat.

Aangenomen wordt dat boerderijnamen bestaande uit een persoonsnaam en het achtervoegsel -ing/-ink uit de 12e of de 13e eeuw stammen. Bovendien wordt er vanuit gegaan dat boerderijen in de 12e en 13e eeuw min of meer plaatsvast werden. De voorgangers van deze historisch bekende boerderijen zijn soms te traceren tot in de 9e of de 10e eeuw. Het gaat in deze gevallen om archeologisch aangetoonde erven die op grond van een aantal criteria gekoppeld kunnen worden aan bekende boerderijen uit de historische bronnen (Van Beek & Keunen, 2006).

Archeologie

In ARCHIS staan zes archeologische vindplaatsen in (de directe omgeving van) de plangebieden geregistreerd (figuur 3). In tegenstelling tot wat de lokale geschiedschrijving stelt, zijn er op grond van de bekende archeologische gegevens geen directe aanwijzingen voor een Karolingisch verleden van Haaksbergen. Het archeologische materiaal dat tijdens deze spaarzame waarnemingen is aangetroffen, dateert veelal uit de Late Middeleeuwen.

Opgravingen in de St. Pancratiuskerk hebben aangetoond dat de eerste stenen fase van deze kerk mogelijk in de tweede helft van de 11e eeuw is te plaatsen (ROB, 1977; ARCHIS-waarnemingsnummer 31432). De overige vondsten zijn voornamelijk te dateren in de periode 13e-15e eeuw. Het gaat onder meer om aardewerk en de al eerder vermelde bewoningssporen die zijn waargenomen op de veronderstelde locatie van kasteel de Blankenburg (Ten Asbroek e.a., 1975/1976; ARCHIS-waarnemingsnummer 4659), de resten van een knuppelweg (ARCHIS-waarnemingsnummer 3134) en een waterput (ARCHIS-waarnemingsnummer 4667). De andere twee waarnemingen leverden alleen mobilia uit de Late Middeleeuwen op (ARCHIS-waarnemingsnummers 2793 en 4661). Hierbij moet worden opgemerkt dat het niet zeker is of laatstgenoemde vondstmelding op de juiste locatie is weergegeven, omdat bij de beschrijving van de vondsten het toponiem Honesch staat vermeld. Bovendien zijn tijdens archeologisch onderzoek aan de Von Heijdenstraat onder meer funderingsresten uit de 16e eeuw aangetroffen; de locatie van deze opgraving

Figuur 3. Resultaten veldtoetsingen en bekende archeologische waarden.

komt zeer waarschijnlijk overeen met een locatie waar Lucht en Licht woningbouw wil realiseren (Ten Asbroek e.a.,1975/1976; figuur bouwlocatie 1).

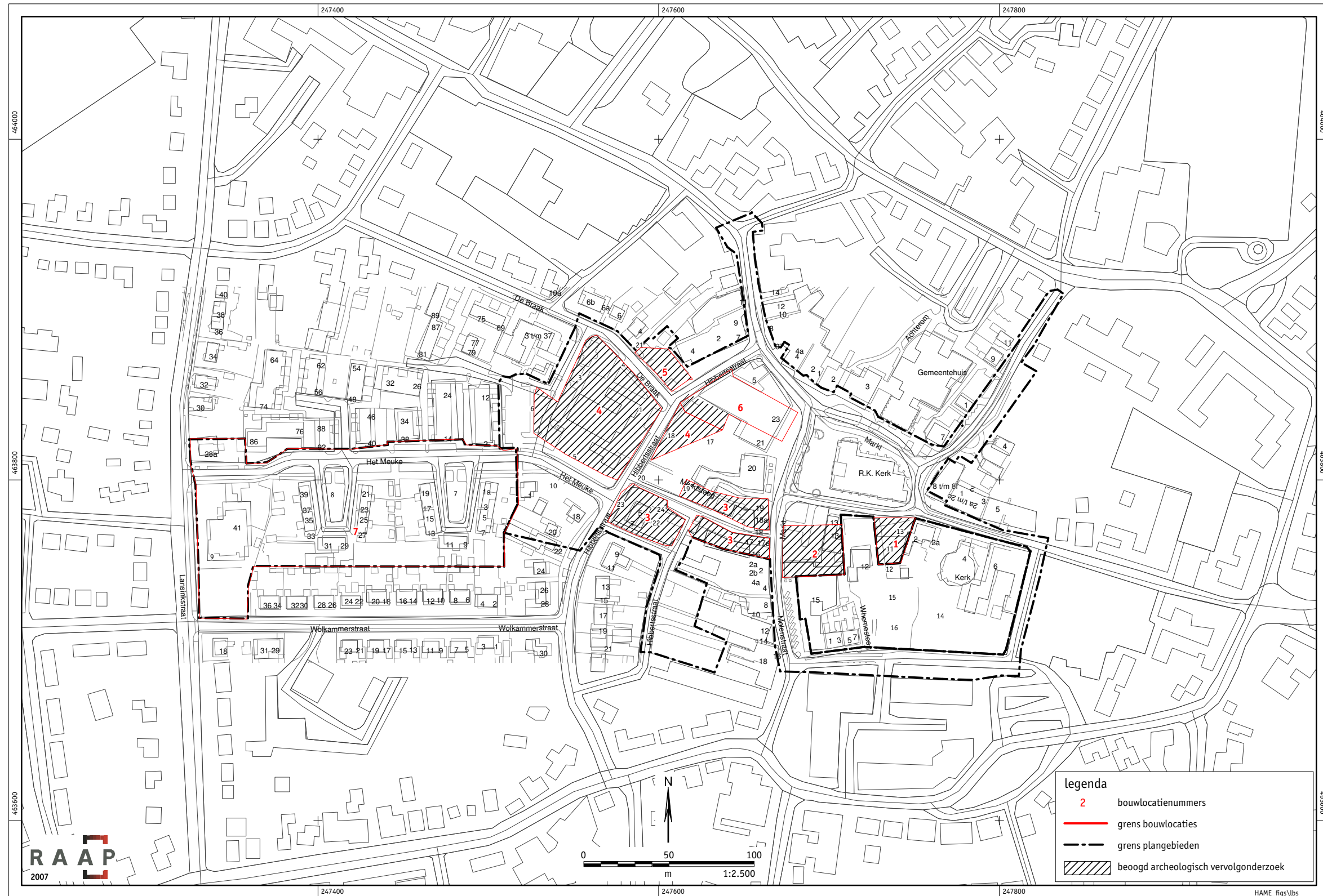
Voorts staan in ARCHIS twee onderzoeksmeldingen geregistreerd die binnen het plangebied Marktpromenade liggen (figuur 3). Het gaat om locaties die tot het plangebied behoren maar waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden. Het betreft een locatie op de hoek van de Whemesteeg en de dr. Prinsstraat; op grond van een inventariserend veldonderzoek is geconcludeerd dat de bodemopbouw dermate is verstoord, dat een vervolgonderzoek niet noodzakelijk wordt geacht (ARCHIS-onderzoeksmelding 21917). Voor een locatie direct ten noorden daarvan is naar aanleiding van een bureauonderzoek een inventariserend veldonderzoek aanbevolen (ARCHIS-onderzoeksmelding 21918).

Archeologische verwachting

De plangebieden liggen in een landschap dat gekenmerkt wordt door dekzandwelingen. Dekzandwelingen hebben op basis van hun landschappelijke ligging in principe een middelhoge archeologische verwachting. In deze gebieden, die wat betreft hoogteligging, reliëf en bodemvochtigheid een positie innemen tussen de dekzandruggen en de dekzandlaagten, is de kans op het aantreffen van archeologische resten veelal middelmatig. Door de veronderstelde Karolingische oorsprong van Haaksbergen, de aanwezigheid van een kerk en een hof uit circa 1000 na Chr., het feit dat er in de directe omgeving van het dorp laatmiddeleeuwse boerderijen bekend zijn die mogelijk een oudere oorsprong kennen en de bekende archeologische resten, geldt voor de plangebieden toch een hoge archeologische verwachting voor resten uit de Vroege en Late Middeleeuwen.

2.3 Voorgenomen inrichting

De gemeente Haaksbergen is voornemens het centrum van het dorp nieuw in te richten (Witpaard-partners, 2007). Doel van deze herinrichting is identiteit en de samenhang van het centrum te versterken waardoor de aantrekkelijkheid van de dorpskern wordt vergroot. Onderdeel van deze plannen vormt de realisatie van nieuwbouw op verschillende locaties in plangebied Marktpromenade. Hierbij gaat het voornamelijk om winkelvoorzieningen. De stedenbouwkundige plannen voorzien in dergelijke bebouwing op twee locaties op de Markt (figuur 4, nrs. 1-2), aan weerszijden van de toekomstige Promenade, ter hoogte van de huidige Marktsteeg en het gebied tussen De Braak en Het Meuke (figuur 4, nrs. 3-5) en een uitbreiding van het pand van de HEMA (figuur 4, nr. 6). Bovendien ligt het in de bedoeling om ook in het aangrenzende plangebied Het Meuke nieuwbouw te ontwikkelen. Ter plaatse is de realisatie van woningen en seniorenappartementen gepland, daartoe zal de bestaande bebouwing gesloopt worden (figuur 4, nr. 7).

Figuur 4. Ligging bouwlocaties en locaties beoogd archeologisch vervolgonderzoek.

3 Veldtoetsing

3.1 Methoden

De veldtoetsing is uitgevoerd om de gaafheid van de bodemprofielen te controleren. Er zijn verdeeld over de beide plangebieden 24 boringen gezet met een gutsboor met een diameter van 3 cm. De nadruk van het veldonderzoek lag op de locaties waar nieuwbouw is gepland.

3.2 Resultaten veldtoetsing Marktpromenade

In plangebied Marktpromenade zijn tijdens de veldtoetsing 21 boringen verricht (figuur 3). De resultaten van het veldonderzoek komen slechts ten dele overeen met hetgeen op grond van het bureauonderzoek werd verwacht. De bodemopbouw was vrijwel overal in het plangebied compleet verstoord. In geen van de boringen zijn de verwachte hoge enkeerdgronden en/of beekerdgronden waargenomen.

De geconstateerde bodemopbouw bestaat voornamelijk uit (donker)bruin humeus zand waarin baksteenpuin en fragmenten houtskool voorkomen. Dit pakket grond, met een dikte variërend van 0,8 tot 1,7 m -Mv, kan worden aangemerkt als een ophogingslaag. De abrupte, scherpe overgang tussen de opgebrachte grond en de geologische ondergrond duidt op een recente datering van de ophogingslaag. Deze ophogingslaag kan als een verstoring van het bodemprofiel beschouwd worden; veelal reikt de verstoring tot in de geologische ondergrond.

Op slechts twee plaatsen (boringen 17 en 18) is onder het pakket opgebrachte grond nog een restant van bodemvorming in de vorm van een B/C-horizont waargenomen. Bovendien is in twee boringen geen recente ophogingslaag waargenomen. In één boring (nr. 13) is, op een diepte van ca. 0,3 m -Mv, op ondoordringbaar puin gestoten. Deze boring is gezet tussen twee nog bestaande historische panden aan de Von Heijdenstraat. Mogelijk wijst het aantreffen van ondoordringbaar puin ter plaatse op de aanwezigheid van resten van oude bebouwing in de ondergrond.

Ter hoogte van De Braak is in een boring (nr. 21) een sterk gelaagd pakket grond met een dikte van ca. 1.25 m waargenomen. De sterke gelaagdheid en het voorkomen van veel baksteenpuin, grote brokken houtskool en een fragment aardewerk uit de 17e-18e eeuw, is mogelijk een aanwijzing voor het voorkomen van resten van historische bebouwing op deze locatie. Deze aanname wordt ondersteund door het feit dat op de minuutplan van ca. 1830 op deze plaats bebouwing wordt weergegeven (figuur 2).

De ondergrond in het plangebied bestaat uit dekzand. Zeer waarschijnlijk betreft het een dekzandgebied waar zich de Buurserbeek ingesneden heeft. In twee boringen (nrs. 6 en 11) is op een diepte van respectievelijk 1,9 m -Mv en 2,3 m -Mv een laagje veen met een dikte van 0,1 m aangetroffen. Het veen wordt afgedekt door een laag lemig zand en een recent ophogingspakket. Vermoedelijk gaat het hier om de verlande geul van de Buurserbeek. De locaties van de boringen in ogenschouw nemend, komen deze overeen met de loop van de beek zoals die uit de historische bronnen bekend is (Ten Asbroek e.a.,1975/1976).

Een deel van het dekzand in het noorden van het plangebied is verspoeld, getuige de aanwezigheid van leembandjes en fijn grind (boringen 1-4 en 20). Ongestoord, niet verspoeld dekzand is de overige delen van het plangebied aangetroffen (boringen 5, 10, 12, 14-18, 22 en 24). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat in een aantal boringen (nrs. 14, 15 en 23) een dekzandlaagte dan wel een depressie in het landschap is geconstateerd.

3.3 Resultaten veldtoetsing Het Meuke

Tijdens de veldtoetsing zijn in plangebied Het Meuke drie boringen verricht (figuur 3, boringen 7-9). De resultaten hiervan zijn niet in overeenstemming met de op basis van het bureauonderzoek veronderstelde bodemopbouw. Hoge enkeerdgronden en/of beekerdgronden zijn niet waargenomen. De bodem in het plangebied bestaat voornamelijk uit (donker)bruin, humeus zand dat wordt gekenmerkt door een heterogeen karakter en het voorkomen van baksteenpuin. Het pakket grond betreft een (recente) ophogingslaag met een dikte variërend van 0,7 m tot 1,2 m. Een dergelijke bodem kan als verstoord worden aangemerkt. De veronderstelde enkeerdgronden en/of beekerdgronden zullen zijn afgegraven of in het verstoorde pakket grond opgenomen.

De geologische opbouw van het plangebied blijkt deels overeen te komen met de gegevens van het bureauonderzoek. De ondergrond bestaat uit matig fijn zand dat kan worden aangemerkt als verspoeld dekzand. In dit licht tot matig siltige zand komen leemlagen en fijn grind voor. Geomorfologisch gezien betreft het waarschijnlijk een beekoverstromingsvlakte.

4 Interpretatie

Uit literatuuronderzoek is gebleken dat de oorsprong van Haaksbergen vermoed wordt in de Karolingische tijd. De nederzetting zou zijn gelegen aan de Buurserbeek en zijn ontstaan rond een kerk en een hof. Behoudens een mogelijke datering van de kerk in de tweede helft van de 11e eeuw, wijzen de bekende archeologische gegevens uit het centrum van Haaksbergen niet op bewoning voor de 13e eeuw. De veldtoetsing die in de plangebieden is uitgevoerd, heeft ook geen archeologische aanwijzingen opgeleverd die het ontstaan van Haaksbergen in de Vroege Middeleeuwen bevestigen.

Wel is uit de boringen een beeld verkregen van de geomorfologische situatie. De aanwezigheid van de in de historische bronnen vermelde Buurserbeek, in het centrum van het dorp, is zeer waarschijnlijk aangetoond. Eveneens is gebleken dat het dekzandlandschap wordt gekenmerkt door het voorkomen van intacte, ongestoorde delen en zones die als verspoeld zijn aangemerkt. Een dergelijk landschap biedt in principe mogelijkheden voor bewoning in de Karolingische tijd. De locatiekeuze werd tot ver in de Middeleeuwen met name bepaald door landschappelijke factoren. De hogere delen van het landschap in de nabijheid van stromend water genoten daarbij de voorkeur. De lage delen van het landschap waren veelal te nat voor bewoning. Pas vanaf de Late Middeleeuwen ziet men kans de waterhuishouding te controleren; vanaf die tijd komen ook de lager gelegen zones in aanmerking voor bewoning. Gezien de landschappelijke situatie in de plangebieden zou bewoning in de Vroege Middeleeuwen dus mogelijk zijn geweest in de smalle zone tussen de kerk en de Buurserbeek (dit is het gebied aan de zuidzijde van de Von Heijdenstraat). Daarnaast zou een zone aan de oostzijde van de Markt, het gebied dat zich aan weerszijden van de Marktsteeg bevindt, geschikt zijn voor bewoning in deze periode. De overige delen van de plangebieden leenden zich niet voor bewoning in de Vroege Middeleeuwen; deze waren daarvoor te nat.

Het is echter ook mogelijk dat de Karolingische bewoning in het geheel niet binnen de plangebieden gezocht moet worden, maar dat deze elders gelegen heeft. Hiervoor komen wellicht de noord- en oostzijde van het centrum van Haaksbergen in aanmerking. Een andere mogelijkheid is dat de oorsprong van de historische boerderijen die zich aan de westzijde van de Honesch bevinden, terug gaat tot in de Vroege Middeleeuwen. In dat geval komt eerder het zuidoosten van het latere dorp Haaksbergen in aanmerking als locatie voor de veronderstelde Kar bewoningskern.

In het kader van onderhavige bureaustudie voert het te ver om dergelijke aannames verder te onderzoeken. Vooralsnog kan gesteld worden dat binnen de plangebieden

landschappelijke zones aanwezig zijn, waar wellicht bewoning mogelijk was in de Vroege Middeleeuwen. De weinige archeologische gegevens die uit de plangebieden bekend zijn, wijzen daar echter niet op.

Blijkens de historische en archeologische gegevens dient men wel rekening te houden met resten van bewoning uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd alsmede met de aanwezigheid van de Buurserbeek. De ligging van de beek is op grond van de historisch en archeologische informatie in grote lijnen bekend. Het kaartbeeld van historisch-topografische kaarten toont aan dat de historische bebouwing zich vooral bevond langs de Markt, de Von Heijdenstraat, de Molenstraat, de noordzijde van de Hibbertstraat en De Braak.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Marktpromenade

Op basis van het bureauonderzoek en de veldtoetsing is het zeer waarschijnlijk dat binnen het plangebied Marktpromenade archeologische resten aanwezig zijn in de ondergrond. Het kan hierbij gaan om resten van historische bebouwing uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe tijd. Deze resten kunnen zich manifesteren in de vorm van muurresten, uitbraaksleuven, beer- en/ of waterputten, afvalkuilen, perceelscheidingen en archeologische mobilia. Het is niet uitgesloten dat ook resten van bewoning uit Vroege Middeleeuwen in het plangebied voorkomen. Het is bovendien zeer waarschijnlijk dat zich in het plangebied een deel van de verlegde (en in 1400 gedempte) Buurserbeek bevindt.

Op grond van de landschappelijke, archeologische en historische gegevens worden de veronderstelde resten verwacht in de hogere delen van het plangebied en langs de Markt, de Von Heijdenstraat, de Molenstraat en de noordzijde van de Hibbertstraat en De Braak. Archeologische resten kunnen tot diep in de geologische ondergrond aangetroffen worden. Het feit dat de bodemopbouw in het plangebied veelal verstoord is tot in de top van de geologische ondergrond, betekent niet dat eventuele onderliggende archeologische resten daardoor ook vernietigd zijn.

Het Meuke

Op grond van het bureauonderzoek worden geen archeologische resten in plangebied Het Meuke verwacht. Gezien de lage landschappelijke ligging en het ontbreken van bebouwing voor de het midden van de 19e eeuw bestaat er slechts een geringe kans op het aantreffen van archeologische resten.

5.2 Aanbevelingen

Marktpromenade

Het onderzoek heeft aanwijzingen opgeleverd voor de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied. De gemeente is voornemens in het plangebied diverse bouwlocaties te ontwikkelen. Voor alle (delen van) bouwlocaties geldt dat er mogelijk resten van historische bebouwing in de ondergrond bewaard zijn gebleven. Ter plaatse van bouwlocatie 4, tussen Het Meuke en De Braak, wordt een deel van de verlegde Buurserbeek vermoed.

Voorgesteld wordt om op alle locaties een inventariserend archeologisch onderzoek in de vorm van zoek sleuven te laten uitvoeren. Een inventariserend booronderzoek

wordt voor locaties waar gedurende vele eeuwen bebouwing stond niet zinvol geacht. Een onderzoek in de vorm van zoek sleuven geeft een completer beeld van de eventuele archeologische resten. Een dergelijk onderzoek dient ertoe om de veronderstelde archeologische resten op te sporen en, indien mogelijk, een eerste indruk geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

Zie figuur 4 voor de ligging van de bouwlocaties en de locaties waarvoor verder inventariserend archeologisch onderzoek wordt aanbevolen.

Het Meuke

Op grond van het ontbreken van (duidelijke) aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten wordt ten aanzien van plangebied Het Meuke geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Literatuur

- Asbroek, W.E. ten**, 1988. *Haaksbergen vóór en na 1188*. Industriële kring Haaksbergen, Haaksbergen.
- Asbroek, W.E. ten, e.a.**, 1975/1976. *Historie van Haaksbergen. Deel I-II*. Historische kring Haaksbergen, Haaksbergen.
- Beek, R. van & L. Keunen**, 2006. Van huisplattegronden en historische erven. *Overijssels erfgoed: archeologische en bouwhistorische kroniek* 2005.
- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Engelbertink, H.J.A., e.a.**, 1991. *Historische kaart van Twente ca. 1500*. Vereniging Oudheidkamer Twente, Enschede.
- ROB**, 1977. *Jaarverslag ROB 1975*. Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Rijswijk.
- Smit, J.G.**, 1971. Aantekeningen over het grondbezit in de Zuid-Twente gedurende de Middeleeuwen. *Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* 86.
- Witpaard-partners**, 2007. *Gemeente Haaksbergen: masterplan Marktpromenade: stedenbouwkundige uitwerking*. Stedenbouwkundig adviesbureau Witpaard-partners, Zwolle.

Verklarende woordenlijst

- dekzand** Fijnzandige afzettingen die voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de afzettingen vormen in grote delen van Nederland een 'dek'.
- eerdgrond** Bodem met een duidelijk donker gekleurde humushoudende bovengrond.
- grondmorene** Het door het landijs aangevoerde en na afsmelten achtergebleven mengsel van leem, zand en stenen. De afzetting wordt vaak aangeduid als keileem.
- horizont** Een bodemlaag waarin zich bepaalde bodemkundige processen afspelen.
- mobilia** Alle voorwerpen die door de mens zijn gebruikt of vervaardigd, en die in principe verplaatst kunnen worden; roerende goederen.
- Mv** beneden maaiveld
- plaggendek** Oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht.
- Saalien** Voorlaatste glaciaal, waarin het landijs tot in Nederland doordrong (vorming stuwwallen), ca. 300.000-130.000 jaar geleden.

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. De ligging van de plangebieden.

Figuur 2. Plangebieden geprojecteerd op de kadastrale kaart ca. 1832 (bron; www.dewoonomgeving.nl).

Figuur 3. Resultaten veldtoetsingen en bekende archeologische waarden.

Figuur 4. Ligging bouwlocaties en locaties beoogd archeologisch vervolgonderzoek.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.